

APROXIMACIÓ A LA IDEOLOGIA DEL FRANQUISME EN L'ETAPA FUNDACIONAL DEL RÈGIM *

Carles Viver Pi-Sunyer
(Universitat de Barcelona)

Aquest article analitza els trets més característics i fonamentals de la política franquista en la seva etapa fundacional. En el moment present en el qual el franquisme comença a explicar-se a les aules, crec que una síntesi dels elements primordials de la ideologia que informa aquest règim pot resultar d'utilitat. Per altra banda les nombroses llacunes que encara avui subsisteixen en l'estudi del franquisme justifiquen, al nostre entendre, la publicació d'aproximacions sintètiques com la present.

* Amb posterioritat a la redacció d'aquest treball han aparegut alguns interessants estudis sobre aspectes parcials de la ideologia franquista. Un bon exemple podria ser el llibre publicat per la càtedra de Dret Polític de la Universitat de Saragossa sobre *Las fuentes ideológicas de un régimen (España 1939-1945)*. De totes maneres, malgrat la importància d'alguna d'aquestes aportacions, crec que les conclusions del present treball continuen sent plenament vàlides. Per això he mantingut la seva primera redacció. Voldria agrair ací les crítiques que els amics José A. González Casanova, Joan Martínez Alier i Rafael Ribó feren a la primera versió d'aquest treball.

Introducció

Una ideologia pot analitzar-se i, conseqüentment, exposar-se de molt diferents formes. En aquest treball el meu enfocament tant analític com expositiu, és, sens dubte, dels més elementals. Pretenc «descobrir» la trama, el discurs fonamental de la ideologia franquista, mitjançant l'anàlisi pacient de pràcticament tota la producció, oral i escrita, del Dictador entre 1936 i 1947.¹ El nivell d'explicació serà, doncs, deliberadament simple. Intentaré, però, no caure en el simplisme.

El sistema d'exposició també serà senzill. Seguirà, com és lògic, el camí oposat al procés d'anàlisi. Consistirà a enllaçar els conceptes fonamentals de la ideologia franquista, tot seguint la trama o el discurs —prèviament «descobert»— que es pretén explicitar. En concret: consistirà a anar articulant les cites més significatives del pensament del general Franco, seguint el discurs fonamental que pretenc fer palès. Cal, doncs, llegir les cites. Algunes d'elles són, com sol dir-se en el llenguatge periodístic, veritables «perles», que sens dubte farien esclatar una oberta riallada al lector si no fos que les tràgiques conseqüències pràctiques que aquestes paraules tingueren, glacen tot possible somris.

1. Deixant de banda les publicacions periòdiques, els textos consultats han estat els següents: *Palabras del Caudillo: 19 abril 1937 a 31 diciembre 1938* (Barcelona: FE, 1939); *Palabras del Caudillo: 19 abril 1937 al 7 diciembre 1942* (Madrid: Editora Nacional, 1943); *Colección de proclamas y arengas del Excmo. Sr. General D. Francisco Franco, Jefe del Estado y Generalísimo del Ejército Salvador de España: Recopilación de José Emilio Díez* (Sevilla: Tip. M. Carmona, 1937); *El programa de la Nueva España: Dos discursos* (Cádiz: Fermat, 1937); *Franco ha dicho* (Madrid: Carlos-Jaime, 1947). (Primer apéndice del 1 de enero de 1947 al 1 de abril de 1949, publicado en 1949); *Franco ha dicho* (Madrid: Voz, 1949); *Habla el Caudillo* (Gijón: Luz, 1938); *Textos de doctrina política: Palabras y escritos de 1945 a 1950* (Madrid: Publicaciones Españolas, 1951) y *El Caudillo en Cataluña* (Madrid: Vicesecretaría de Educación Popular, 1942).

Algunes precisions prèvies

Abans d'entrar en l'exposició concreta del tema que ens ocupa, cal fer algunes precisions sense les quals les pàgines que segueixen serien difícils de ponderar correctament.

En primer lloc, cal justificar la pretensió d'analitzar la ideologia franquista basant-nos, exclusivament, en el pensament del general Franco. En efecte, segons estableix el Decret d'unificació (19-IV-1937) la ideologia oficial del Règim o, com diu el preàmbul d'aquesta disposició, «*su norma programática*», està constituïda «*por los veintiséis puntos de la Falange Española*».^{1 bis} Malgrat això l'esmentat Decret «*hace constar que como el movimiento que conducimos es precisamente esto, más que un programa, no será cosa rígida y estática, sino sujeto, en cada caso, al trabajo de revisión y mejora que la realidad aconseje*». Així, doncs, no ens trobem davant d'una ideologia, d'un programa o d'un cos doctrinal acabat i coherent, sinó davant d'una ideologia en «*movimiento*», en construcció permanent.²

L'article 50 dels estatuts de «FET y de las JONS» desenvolupa i completa el preàmbul anterior en establir que «*su interpretación y doctrina corresponde siempre al Caudillo, único que puede determinar las circunstancias, ritmo y tiempo para dar eterna presencia al Ausente, a los forjadores y continuadores de la Tradición Española, y a todos aquellos que han caído por la gloria de España*», d'aquesta manera el Caudillo es converteix, legalment, en l'únic intèrpret i forjador de la doctrina del «Nou Estat».

Serà el mateix Franco el qui ratifiqui aquesta prerrogativa en afirmar,

1 bis. Com és sabut els punts del programa de FE y de las JONS eren 27; el que succeeix és que l'últim d'aquests punts establia clarament: «*Pactaremos muy poco. Sólo en el empuje final por la conquista del Poder, gestionará el Mando la colaboración necesaria, siempre que esté asegurado nuestro predominio.*» Per raons òbvies el Decreto de Unificación considerarà inexistent aquest darrer punt.

2. Aquestes paraules del Decreto de Unificación recorden les pronunciades per José Antonio en l'acte de proclamació de FE y de las JONS el març de 1934: «*¿Conocéis alguna cosa seria y profunda que se haya hecho alguna vez con un programa? ¿Cuándo habéis visto vosotros que esas cosas decisivas como el amor, la vida y la muerte se hayan hecho con un programa? Lo que hay que tener es un sentido total de Patria, de vida, de la Historia, y ese sentido —claro en el alma— nos irá diciendo en cada coyuntura qué es lo que debemos hacer y lo que debemos preferir.*» El mateix menyspreu envers la «doctrina ja elaborada» es pot trobar en Mussolini (*Le fascisme*, ed. revisada, París: Denoël et Steele, 1933, pp. 28-29). Sens dubte, aquest caràcter «obert», «en construcció» propi de la ideologia franquista, tingué una doble i important funcionalitat política. D'una banda, va reforçar l'hegemonia de Franco sobre el Partit, en ser ell, com veurem, l'únic facultat per anar construint aquest programa obert. D'altra banda, va possibilitar l'adaptació d'aquesta ideologia a les canviants circumstàncies internes i internacionals. Tornarem també més endavant sobre aquest tema.

en el discurs pronunciat a Burgos el dia 5 de juny de 1939 en el Consejo Nacional de FET: «Yo os aseguro que así como mi voluntad, inspirada en mi consciencia del futuro de España, convirtió en norma los 26 puntos del Movimiento [sic], genuina expresión actual de la Tradición Española, cuya interpretación constante es imperativo indeclinable y exclusivo del caudillaje.» La preeminent posició de Franco en el terreny ideològic o doctrinal no pot restar més clara.

Evidentment, serà una qüestió distinta el que, com afirma A. de Miguel, Franco no fos a la pràctica «[el] ideólogo exclusivo o excluyente y ni tan siquiera original o descollante, del Régimen» i que «su pertinaz táctica haya sido rodearse de una multitud de elementos ideológicos».³ Malgrat que això és ben cert, no ho es menys el fet que Franco és legalment l'únic i exclusiu ideòleg, el que significa que, encara que hagi acceptat —en part per manca d'ideologia pròpia— múltiples «suggeriments» aliens, per tal que aquests tinguessin alguna transcendència pràctica havien de ser «autoritzats» (en el sentit més literal del terme) pel Caudillo. De fet, les més lleus precisions ideològiques del general Franco tindran una transformació en decisions polítiques, en disposicions legals de manera quasi automàtica.

Per altra banda no pot oblidar-se que el franquisme, com veurem suata, és fruit de la confluència de diverses tendències ideològiques (encara que totes elles tenen una unitat bàsica). El millor procediment per dilucidar quins elements de cadascuna varen influir o varen ser adoptats pel franquisme consisteix, indubtablement, en l'anàlisi del pensament del seu sintetitzador i «autoritzador». Aquest és un altre argument que dona suport a l'enfocament emprat.⁴

Així, doncs, per conèixer la ideologia dominant sota el franquisme cal centrar-se en el pensament de Franco. Naturalment, com ja ha posat de manifest algun autor,⁵ el paper predominant jugat per Franco —també en aquest àmbit— té com a causa profunda la crisi d'hegemonia política de les classes dominants i la conseqüent incapacitat de totes les seves fraccions per tal d'imposar la seva ideologia. Franco és el seu vicari o substitut unificador.

El que venim dient suggereix ja un altre dels trets de la ideologia franquista, un tret que ha de quedar precisat de bell antuvi. Em refereixo

3. Amando de Miguel, *Sociología del franquismo*, 1a. ed. (Barcelona: Euros, 1975), p. 13.

4. En aquest mateix sentit s'expressa J. Martínez Alier, vegeu *Contra la reconciliación* a «Cuadernos de Ruedo Ibérico», 43-45 (1975): 70.

5. Per exemple, V. Bozal, *Cambio ideológico en España (1939-1975)*, «Zona Abierta», 5 (1975-1976): 63.

al seu caràcter de *síntesi* de diversos corrents ideològics. En efecte, malgrat que, com hem vist, el preàmbul del Decret d'unificació afirmés que la norma programàtica del Règim estaria constituïda pels 26 punts de FE, el mateix text poc després establí que el Règim «*ha de seguir inspirándose*» en «*el sagrado depósito de la Tradición Española, tenazmente conservado a través del tiempo, con su espiritualidad católica, que fue elemento formativo principal de nuestra nacionalidad y en cuyos principios eternos de moralidad y justicia...*» Aquesta referència a la Tradició Espanyola no ha d'entendre's com una al·lusió exclusiva al pensament de la «*Comunión Tradicionalista*», sinó que es refereix al llarg i complex corrent del pensament tradicional reaccionari o contrarevolucionari espanyol (tant el moderat com el tradicionalista, tant el «*vergonzante*» com el declarat) del qual el franquisme és fidel culminador i síntesi.

Com sol dir-se, «desbordaria els límits d'aquest treball» l'intent, certament fonamental, de situar els antecedents ideològics del franquisme,⁶ basti'ns apuntar tan sols dues idees cabdals: primer, que la ideologia franquista no és una *rara avis* que surt espontàniament del no res sinó que és la culminació o, com a mínim, un esglaió més d'un molt llarg corrent del pensament espanyol i, en segon lloc, que aquesta ideologia no té un caràcter «monolític», sinó que és una nova síntesi de diverses tendències del pensament tradicional reaccionari d'aquest país. Entre les tendències que sobresurten en el moment històric del naixement del Règim franquista cal esmentar: la falangista —versió hispànica del feixisme, mescla d'elements «moderns» amb d'altres purament tradicionals—, la tradicionalista, la dels catòlics integristes d'orientació monàrquica i el catolicisme elitista i autoritari de la ACN de P.⁷

Però aquest evident pluralisme d'origen de la ideologia franquista —fenomen visible també, en gran part en el personal polític reclutat per Franco— ha de matisar-se curosament si no es vol caure en greus errors en la interpretació d'aquesta ideologia i fins i tot en la interpretació del Règim franquista. Aquests errors no s'eviten afegint tan sols darrera del terme pluralisme el qualificatiu de «limitat» per assenyalar que no totes les tendències ideològiques (ni totes les forces polítiques) hi prengueren

6. Han començat a aparèixer algunes aportacions en aquest sentit, per exemple, l'article de B. Oltra i A. de Miguel, *Bonapartismo y catolicismo: Una hipótesis sobre los orígenes ideológicos del franquismo*, «Papers: Revista de Sociología», 8 (1978): 53-102. Molt resumidament també s'intenten centrar els orígens històrics de la ideologia franquista en el meu llibre *El personal político de Franco: 1936-1945. Contribución empírica a una teoría del régimen franquista* (Barcelona: Vicens Vives, 1978).

7. Vegeu també J. F. Marsal, *La sombra del poder* (Madrid: Edicusa, 1975), pp. 162 i ss.

part.⁸ En primer lloc, el fet de reconèixer un pluralisme de tendències i forces polítiques no ha de fer-nos perdre de vista l'estricta subordinació de totes elles al cap de l'Estat. La seva radical debilitat interna —sobretot a partir del cop d'Estat— i la seva incapacitat hegemònica impulsaven una delegació pràcticament sense condicions. El «franquisme» es va convertir així en la primera premissa de totes les tendències i en el seu denominador comú. Però en segon lloc, i sobretot, en parlar de pluralisme hem de tenir ben present que no es tracta d'un pluralisme solament «limitat» sinó, el que és més important, d'un pluralisme *unitari* (adjectivació que fins a cert punt nega el mateix pluralisme). Pluralisme unitari que vol dir que el franquisme és certament una ideologia integradora, però no de tendències oposades sinó de tendències que tenen una efectiva unitat essencial.⁹ Sens dubte, aquesta unitat no pot sorprendre'ns si tenim en compte, com dèiem abans, que totes elles són fruit d'un tronc ideològic comú del qual el franquisme és culminador i síntesi. Certament existien —i subsistiran sota el franquisme— elements diferencials entre les esmentades tendències. Però cal tenir molt present que totes elles tenien uns elements comuns que al llarg del període republicà anaren adquirint cada cop més importància fins arribar a anul·lar els matisos diferencials. El franquisme unifica, doncs, tendències que ja tenien una unitat bàsica fonamental.

És més, l'entrellat fonamental de la ideologia franquista estarà constituït per aquests elements comuns a totes aquestes tendències. Tots i cada un dels principis cabdals del franquisme són ja en tots els grans corrents de pensament que en ell convergeixen. Així tots ells —a l'igual que el franquisme— parteixen d'un nacionalisme basat en una concepció organicista

8. El teoritzador més conegut del pluralisme és, sens dubte, J. Linz (vegeu especialment *An authoritarian Regime: Spain* a E. Alford and Y. Littunen, *Cleavages, Ideologies, and Party Systems* (Helsinki: Transactions Society, 1964 —hi ha traducció castellana a *La España de los años setenta: El Estado y la política* (Madrid: Moneda y Crédito, 1974). Per a aquest autor, el pluralisme —terme al qual hi afegeix el qualificatiu de limitat— és un dels elements que diferencien els règims autoritaris dels totalitaris en els quals, segons aquest autor, no existiria cap mena de pluralisme. El qualificatiu de pluralisme limitat i la seva valoració ha estat matisat i criticat per nombrosos autors: vegeu, per exemple, A. de Miguel, *op. cit.*, p. 144; del mateix autor, *La herencia del franquismo* (Madrid: Cambio 16, 1976), p. 37, o E. Sevilla-Guzmán i S. Giner, que, malgrat que utilitzen aquesta expressió, ho fan en un context teòric diferent i arriben, per tant, a conclusions distintes a les de Linz (E. Sevilla-Guzmán i S. Giner, *Absolutismo despótico y dominación de clase: el caso de España*, «Cuadernos de Ruedo Ibérico», 43-45 (1975), pp. 83-104. Aquest article ha estat publicat també a l'abans citat número 8 de la revista «Papers»). Per una crítica més global i profunda del «pluralisme» i la seva base teòrica, vegeu J. Martínez Alier, pp. 67-81 —també a «Papers», número 8.

9. Unitat de classe, dirà Martínez Alier a l'article citat.

de la societat i de la «Nació» (de la Pàtria dirà el franquisme). Totes deriven d'aquest organicisme el principi essencial de la unitat que, tots sense excepció, concreten en una «unitat nacional» —«antiseperatista» com ells diuen—, una «unitat o uniformisme polític» —antidemocràcia liberal—, una «unitat o harmonisme econòmic i social» —antisocialista i anticapitalista manchesterià—, tots ells demanen un règim autoritari garant de l'ordre i del funcionament del tot orgànic, tots dedueixen de l'organicisme una concepció elitista, corporativista... i, en fi, tots participen d'un mateix afany delegacionista del poder polític que, com és ben sabut, constitueix un dels trets més constants en la història del pensament reaccionari espanyol. La delegació del poder en «homes providencials» —a qui se'ls atorgava com a funció primordial el manteniment de l'«ordre públic»— fou ja prevista, entre altres, per Donoso Cortés i per Cánovas i fou pràctica habitual de les classes dominants al llarg de tot el segle XIX. Com adverteix Tuñón, a partir de les teories regeneracionistes —i sobretot de l'amenaça de la revolució social— aquest anhel delegacionista s'estén a totes les forces polítiques i a tots els corrents reaccionaris. Maura, Primo i després Franco foren els «cirurgians de ferro» en els qui es concreten les constants aspiracions delegacionistes de les classes dominants. Sense cap mena de dubte, el comú acord delegacionista ha de tenir-se ben present si es vol comprendre el naixement i la mateixa configuració del franquisme i de la seva ideologia.

Per fi cal apuntar una última característica del pensament de Franco. Una característica que apareix contundent i diàfana a qualsevol que tingui suficient paciència per llegir la seva «producció» (?). Estic alludint a la total i absoluta pobresa, al total i absolut esquematisme, superficialitat i manca d'elaboració del pensament polític de l'ideòleg oficial i exclusiu del Règim. L'edifici ideològic del poder es construeix amb escassament mitja dotzena d'idees (pàtria, unitat, ordre, disciplina, jerarquia...) enfadosament repetides fins a la sacietat. No obstant això, cal també ací sortir al pas d'una coneguda interpretació errònia d'aquesta pobresa fonamental de la ideologia franquista. La manca d'elaboració, i fins i tot les contradiccions, de cap manera no signifiquen que aquesta ideologia no tingués una relativa coherència interna, que no pretengués donar una visió global —si bé que simplista— de la societat i, sobretot, que no fos capaç d'acomplir la missió primera i fonamental de tota ideologia dominant: la de ser, com deia Gramsci, el ciment que dóna cohesió a l'edifici social i evita que s'esberli. En aquest sentit, que és el més rellevant, el franquisme és una veritable i eficaç —eficacíssima— ideologia.¹⁰ Molt possiblement el seu caràcter «di-

10. Fou també J. J. Linz qui, en el seu esmentat article i aplicant les teories de

fús»,¹¹ inacabat, és un dels factors que li permeteren adaptar-se a les canviants circumstàncies internes i internacionals per les quals passà el Règim al llarg dels seus llargs 40 anys. L'únic problema que planteja «la incoherència» o «la irracionalitat» de la ideologia franquista és el que afecta aquell qui pretén «racionalitzar-lo»; la resta és una perfecta i acabada ideologia.

Finalment, dues paraules pel que fa al període analitzat que, com advertia anteriorment, abraça de 1936 a 1947. Correspon, doncs, a l'etapa fundacional del Règim. Es tracta d'una etapa marcada per la guerra —primer civil i després mundial—, marcada per la brutal repressió i per la fam, marcada per la recessió econòmica a tots nivells, per la sobreexplotació de les classes populars i per la corrupció, aquestes són premisses que cal tenir molt en compte a l'hora d'analitzar la ideologia franquista del període fundacional. Durant aquest període s'assenten les bases del nou Règim i es fixen els principis de la seva ideologia. Ben segur que tant el Règim com la ideologia que l'informa evolucionaran, experimentaran canvis fins i tot substancials (especialment a partir de la fi de la dècada dels cinquanta), però una bona part d'aquestes bases restaran incommovibles.

Principals trets de la ideologia franquista en la seva etapa fundacional

Certament qualsevol dels sis o set conceptes bàsics del pensament de Franco podria servir de punt de partida mitjançant el qual anar estirant i anar desembullant el simplista cabdell de la ideologia franquista. Però jo crec que n'hi ha un que mereix molt especialment aquest honor pel seu caràcter de fonament de tota la construcció ideològica de Franco. Em refereixo al concepte de Pàtria sobre el qual es munta la poc elaborada però molt eficaç ideologia franquista. A partir, doncs, d'aquest concepte bàsic de Pàtria podem anar «deduint» les altres característiques fonamentals del pensament franquista: a) *La Pàtria*; el concepte de Pàtria en el pensament

Geisel, afirmà que el franquisme no tenia una veritable ideologia, sinó una simple mentalitat a causa de la manca d'elaboració. Aquest era per a ell un altre dels trets que permetien de qualificar el règim franquista com a règim autoritari. La fallàcia d'aquest argument ha estat posada de manifest per nombrosos autors. Vegeu, per exemple, M. Ramírez, *España 1939-1975* (Barcelona: Guadarrama, 1978), pp. 109 i ss., o l'esmentat article de B. Oltra i A. de Miguel a «Papers: Revista de Sociologia», 8. Al meu llibre sobre el personal polític de Franco també poden trobar-se referències al respecte.

11. El qualificatiu és de Ridruejo, que encertadament afirma que el franquisme fou un «*complejo ideológico... difuso*», Ridruejo, *Escrito en España*, 2a. ed. (Buenos Aires: Losada, 1964), p. 82.

de Franco resulta difícil de precisar. Aquest és però un fenomen comú a tots els termes i conceptes de la ideologia franquista. En efecte, fruit d'una confusió total en els conceptes, els termes en Franco no tenen un significat unívoc. Així per exemple, molt sovint es confonen —en el sentit d'identificar-se— la Pàtria, la Nació, l'Estat, el Règim, el Sistema Polític, el Cap de l'Estat i, fins i tot, el Govern.¹² De totes passades, malgrat la multívoca utilització del terme Pàtria, podem afirmar amb seguretat que Franco parteix d'una concepció organicista del terme.¹³ Efectivament, Franco concep la Pàtria com: un organisme unitari —un «tot orgànic»— forjat per la història —o, millor, per la «tradició»— i pel catolicisme; la Pàtria està «constituïda sobre los principios eternos extraídos de nuestra Historia y de los preceptos del Evangelio» [Franco, El Escorial, 3 d'octubre de 1942], «la religión Católica ha sido crisol de nuestra propia nacionalidad» [24 de juny de 1938]; com un organisme amb fins propis i una missió o destí universal, «nada ni nadie ha podido nunca detener a la España unida en su marcha segura al recobro de su ser y su destino» [Saragossa, Aniversari de la Unificació]; com un organisme que posseix característiques biològiques —cos, sang, mare, arbre, terra i raça—, i espirituals, «el logro de un respeto unánime para la Patria Madre, esta Patria grande que moría avergonzada de tanta y tanta cobardía, de tanta y tanta ruindad, de tanto y tanto desorden infame, que vivía sin fe, sin anhelo de grandeza, empequeñecida, yerto el corazón» [Academia de Alféreces de Pamplona, novembre de 1937]. I com un organisme, en definitiva, que és per al franquisme el fonament i l'origen de tot poder, «la organización y equilibrio de los elementos constituyentes de la sociedad lo subordinamos a ese interés supremo [de la Pàtria]» [Madrid, 17 de març de 1943]. «Frente a la Patria no caben libertades; dentro de ella todas» [Declaracions a «La Prensa», Buenos Aires, 1937].

Sobre aquesta concepció organicista de la Pàtria (repetim-ho: organis-

12. Aquesta confusió dels termes i conceptes perdurà al llarg de tota l'etapa franquista i s'estendrà a totes les seves institucions. Vegeu en aquest sentit la tesi, encara inèdita, de F. Bastida, *Análisis de la ideología política del Tribunal Supremo español a través de su jurisprudencia* (1964-1974).

13. L'organicisme, que tanta influència va exercir sobre les doctrines totalitàries i unitàries del segle xx, podria conceptualitzar-se, de manera senzilla i superficial, com aquella teoria que concep la societat com una substancialització o entificació d'allò col·lectiu, com un tot orgànic i unitari, amb vida pròpia, distinta de la dels elements que, en interdependència funcional, existeixen a' seu sí. A aquesta societat, entesa com a «organisme», se li subordinen els diversos «òrgans» que la componen.

Com és ben sabut, la teoria organicista constitueix un llarg i complex corrent de pensament: llarg en la mesura que les seves primeres formulacions arrenquen dels pensadors clàssics grecs —fins i tot poden trobar-se antecedents més remots—, enllaça

me unitari forjat per la història i el catolicisme, dotat d'uns fins propis i d'una missió o destí històrics, un organisme que té característiques biològiques i espirituals o ètiques que és fonament i origen de tot poder) el franquisme construeix la seva ideologia i el seu Règim polític.

El component *idealista* del pensament de Franco —tan típic del «pensament polític de la dreta»¹⁴— resta, doncs, palès des de la seva premissa fonamental; d'ací que l'idealisme es pugui anar apreciànt en la immensa majoria dels elements que componen la ideologia franquista. De fet, el concepte de Pàtria té un doble significat: d'una banda és —com «*la conciencia inmanente della Nazione*» en el feixisme, o, el «*volks-gemeinschaft*» en el nacionalsocialisme— un ens metafísic i transpersonalista que necessita d'un Estat o d'un Führer que el representi, en el sentit que dona Conde al terme «representar», això és: no solament el «fer present» el representat, sinó també el de crear-lo efectivament com a ens susceptible d'ésser represen-

amb la teoria pauliana del *corpus mysticum* (vid. H. A. Rommen, *El Estado en el pensamiento católico* (Madrid: Instituto de Estudios Políticos, 1956), especialment el capítol IV), perviu, com assenyala Maravall, en el pensament medieval: Maravall, *La idea del cuerpo místico en España antes de Erasmo*, «Boletín Informativo del Seminario de Derecho Político», Salamanca, 1956, citat per Sánchez Agesta, *El concepto del Estado en el pensamiento español del siglo XVI* (Madrid: Instituto de Estudios Políticos, 1959) es reforma en el pensament renaixentista (Sánchez Agesta, *op. cit.*) i cobra nou esplendor i noves perspectives en els segles XIX i XX.

Diem que és un corrent de pensament complex en la mesura que en el transcurs de la seva llarga existència ha anat tenint diverses formulacions i diverses concrecions polítiques. Des de les formulacions biològico-positivistes —que cerquen el paralelisme o l'analogia entre la societat i el cos o l'organisme humà, sometent consegüentment la societat a les lleis naturals predeterminades (vid., per exemple, M. J. W. Mackenzie, *Política y ciencia social* (Madrid: Aguilar, 1972), pp. 37 i ss., fins a una formulació ètico-espiritualista que, en paraules de Elías Díaz, refineix la societat «*como un ente moral y un organismo espiritual dotado de fines sustanciales propios*» (Elías Díaz, *Estado de derecho y sociedad democrática*, 4a. ed. (Madrid: Edicusa, 1972), p. 63).

Les formulacions teòriques de l'organicisme també divergeixen quant al sistema polític al qual pretenen donar suport, puix que abracen des de les formulacions autoritàries i totalitàries fins a les corporativistes d'un Duguit o d'un Durkheim (vid. Martínez Alier, art. cit., 1977) o, sense anar més lluny, l'organicisme liberal del krausisme (vid. per exemple, Elías Díaz, *La filosofía social del krausismo español* (Madrid: Edicusa, 1973) o J. L. Aranguren, *Moral y sociedad*, 3a. ed. (Madrid: Edicusa, 1963), especialment el capítol XIV. De totes maneres, cal tenir present que, deixant de banda la seva influència en l'organització estamental pròpia del sistema feudal, les modernes concrecions polítiques de l'organicisme han estat totalitàries i autoritàries. La democràcia orgànica franquista constitueix, sens dubte, una nova —i tradicional— concreció política de l'organicisme.

14. Una explicació, simple i profunda alhora, d'aquesta característica comuna al pensament polític de la «dreta» pot trobar-se en S. de Beauvoir, *El pensamiento polític de la dreta* (Barcelona: Edicions 62, 1968).

tat (cosa que demostra la fallàcia d'aquest plantejament teòric). Però tamateix, cal acceptar que aquesta concepció és ben excepcional en el franquisme. Al llarg dels dotze anys analitzats, amb prou feines en una ocasió trobem en Franco una conceptualització d'aquest tipus.¹⁵

Per regla general, la Pàtria per al franquisme té una segona accepció molt més tradicional i significativa, que el fa diferir de les concepcions feixista i nacionalsocialista. En efecte, per al franquisme la Pàtria no és solament un ens metafísic que ha d'ésser creat per l'Estat —amb el qual s'identifica—¹⁶ o «encarnat» pel conductor d'aquest (el Führer),¹⁷ sinó que, molt més canovistament,¹⁸ la Pàtria és un real i efectiu conglomerat de tradicionals poders, interessos, privilegis, institucions socials i corporacions que l'Estat ha de respectar i, en el cas concret del franquisme, restaurar. Per això la Pàtria és concebuda, molt més «sociològicament», com un organisme suprem compost per altres organismes —poders socials, interessos, corporacions, valors, institucions— jeràrquicament articulats en el si del gran organisme «pàtria». Fins i tot l'Estat —normalment confós amb el règim polític— està subordinat com instrument a aquest organisme suprem i té com a funció primordial, en paraules del mateix Franco, la de «*restablecer y restaurar la verdadera España*» [declaracions a *Asabi*, 25 de novembre de 1937]. En definitiva, l'Estat no té altra funció que la de vertebrar de nou aquests organismes que componen l'organisme de la Pàtria

15. En una ocasió afirma: «*Nosotros os traemos el verdadero concepto de Patria*» (Reus, 30 gener 1942). Com pot apreciar-se, ni en aquesta excepcional cita es reconeix clarament a l'Estat una tasca creadora de «Pàtria».

16. La idea que és l'Estat qui crea la Nació és típica de la ideologia feixista. Mussolini: «Tots els qui [...] formen ètnicament una nació, segueixen la mateixa línia de desenvolupament i una sola direcció. No es tracta d'una raça, ni d'una regió geogràfica determinada, sinó d'una agrupació que es perpetua històricament, d'una multitud unificada per una idea que és una voluntat d'existència i de poder: és consciència de si mateix, personalitat. Aquesta personalitat superior és la *Nació en tant que Estat*. No és la Nació que crea l'Estat [...] al contrari, la nació és creada per l'Estat, que dóna al poble consciència de la seva pròpia unitat moral, una voluntat, i, per conseqüent, una existència efectiva» (Mussolini, *op. cit.*, pp. 22 i 23).

17. Vegeu el magnífic llibre de R. Bonnard, *El Derecho y el Estado en la Doctrina Nacional-Socialista*, 2a. ed. (Barcelona: Bosch, 1950).

18. Resulta fins a cert punt sorprenent la similitud entre la concepció canovista de la Pàtria i la de Franco. Aquesta similitud no és solament de fons, sinó que arriba a la identitat en els termes. Així Cánovas defineix la Pàtria (o la Nació) com un tot orgànic, format per la història i per Déu, dotat de lleis pròpies i amb una missió o destí a realitzar. Aquestes són les seves paraules: «La nación es "un organismo tan natural como el humano, y con una vida propia, leyes peculiares y altísimos fines [...] secularmente engendrado [...] en el tiempo" —i conclou afirmant que aquest organisme natural és «obra de Dios» i té «una misión divina a cumplir» (Solervicens, *Cánovas. Antología* (Madrid: Espasa-Calpe, 1941), pp. 102 i 68).

que ha estat configurat per la tradició i el catolicisme i que el liberalisme i, sobretot, la revolució social, amenaçaven de destruir. Aquesta concepció de la Pàtria com a organisme format pels tradicionals «poders socials» jeràrquicament articulats menava, com veurem, a la «democràcia orgànica» com a principi d'organització política.

Aquest plantejament orgànic-corporativista de la Pàtria i fins i tot el caràcter instrumental de l'aparell de l'Estat són trets plenament acceptats pels corrents de pensament que conflueixen en el franquisme. Potser el falangisme, malgrat reconèixer el caràcter instrumental de l'«Estat» (punt 6 del programa de «FE y JONS») dona a aquest tan amplis poders que podria pensar-se que la seva concepció està molt més en la línia de la primera acceptació abans esmentada. Sigui com sigui, el cert és que la ideologia falangista té tantes contradiccions —i llacunes— que no sorprèn que puguin trobar-s'hi nombrosos elements que permetin incloure-la de ple dret en la segona opció. Tanmateix, el que cal retenir és que el franquisme a la fi adoptà aquesta darrera alternativa, malgrat que el moment històric del seu naixement exigís d'ell —i del seu caràcter subsidiari— no solament un paper passiu de mantenidor de l'estructura orgànica tradicional de la Pàtria sinó, com dirà Franco, de «restablidor i restaurador» d'aquesta. L'organisme de la Pàtria havia estat «desorganitzat» pel liberalisme, l'Estat tenia com a missió la de restituir la seva organització. En aquest sentit resulta curiosa la distinció que sovint fa Franco entre Pàtria i Nació o, més freqüentment, entre Pàtria i Poble. La Pàtria vindria a ésser, per a ell, l'articulació ideal, existent en altres etapes històriques, d'uns poders ben reals; la Nació i, sobretot el Poble, serien el conjunt d'òrgans i elements, l'articulació jeràrquica dels quals havia estat destruïda pel liberalisme. L'Estat era instrument de la Pàtria per «reorganitzar» —tan violentament com fos necessari— la Nació, el Poble, per fer-lo de nou veritable Pàtria. Franco ho anunciava així: *«Son tales los problemas que se presentan en la vida moderna de los países, que no se pueden abordar con una nación escindida o peleada. Es necesaria la unidad [...] nuestro régimen no es, pues, ni un capricho ni una fórmula artificiosa de organización. Es una necesidad histórica, indispensable a la propia existencia de la Patria.»* [Burgos, 18 de juliol de 1938.] En un missatge radiofònic emès l'1 d'octubre de 1937 afirmava dirigir-se: *«A todos los españoles, hermanados en el vínculo eterno de la unidad de la Patria, a la Nación entera, hecha hoy y para siempre milicia, servicio y sacrificio.»*

Per comprendre realment el significat d'aquesta concepció cal tenir en compte que, com he escrit en un altre lloc, l'única pretensió de les nostres classes dominants fou la de crear un «Estat» restaurador, suficientment fort com per restablir i mantenir «els veritables interessos socials», però

suficientment dèbil —*subsidiari*— respecte a aquests «interessos». Un «Estat orgànic» garant de la unitat i jerarquia de l'«organisme social» i, en definitiva, «respectuós» amb els poders tradicionals. A imatge i semblança del pacte entre el «sobirà» medieval i els representants dels «interessos socials».¹⁹

En començar aquest epígraf sosteníem que partint del concepte de Pàtria podíem anar «deduint» l'entrellat fonamentals de la ideologia franquista. L'afirmació crec que és correcta. Així, per exemple, la concepció organicista de la Pàtria porta immediatament al concepte d'*unitat*, concepte absolutament cabdal en el pensament de Franco. En efecte, en concebre la Pàtria com un organisme, com un tot orgànic, s'està predicant immediatament i automàtica el concepte d'*unitat* que és condició indispensable per a la mateixa existència de qualsevol organisme. Franco ho expressa amb aquestes paraules: «*Es necesaria la unidad [...] indispensable a la propia existencia de la Patria. Hay que soldar al pueblo dividido por los partidos; hay que unir medio siglo de separaciones; hay que borrar los perjuicios de la lucha de clases.*» Així, doncs, cal analitzar, encara que sigui breument, aquest concepte d'*unitat*, concepte bàsic en la construcció teòrica franquista.

b) *La unitat*. Per al franquisme la característica més rellevant de la Pàtria és la unitat: «*En nuestro concepto de Patria no caben particularismos disgregadores, su unidad espiritual, su unidad social y su unidad histórica, forman su gran destino.*» [Madrid, 18 de juliol de 1943.] De fet «*lo nacional*» s'assimila a unitat: «*Aspiro a ser el Caudillo de todos, que no me interesan las parcialidades banderizas; que lo nacional llena mi espíritu.*» [Declaracions a Aznar, 31 de desembre de 1938.] D'altra banda, no hi ha dubte que, com assenyala P. de Vega, la unitat és «*una necesidad política que va a adquirir a lo largo de los años una máxima potenciación ideológica.*»²⁰ En efecte, la idea d'*unitat*, reflex de la unitat orgànica del cos social, serà la més repetida de totes les que configuren la ideologia franquista. Durant els dotze anys analitzats, Franco amb prou feines deixa de fer menció de la unitat en mitja dotzena d'intervencions —entre discursos, missatges, allocucions i declaracions. Ell mateix ho reconeix: «*Nuestras palabras primeras fueron de unidad, palabras de unidad entre los hombres y las tierras de España. Y por eso un día y otro, en todos los lugares, repito la misma consigna, la consigna de unidad.*» [Madrid, Ciutat Univer-

19. Vegeu el meu llibre ja citat. La necessària brevetat d'aquest treball és l'únic fet que justifica la utilització d'aquesta poc elegant fórmula de l'autocita.

20. P. de Vega, «Fuerzas políticas y tendencias ideológicas en la España del presente», en *La España de los años setenta: El Estado y la política*, vol. 3 (Madrid: Monda y Crédito, 1974), pp. 615 i 616.

sitària, davant representants del Frente de Juventudes, 18 de gener de 1945.]

De totes passades, el que es més rellevant del principi d'unitat és que es converteix en un principi d'operativitat política immediata, influïnt d'una manera fonamental en la configuració política del règim franquista. Les conseqüències d'aquest principi d'unitat es manifesten i influeixen essencialment en tres aspectes: en primer lloc, el principi d'unitat comporta l'afirmació d'una sola comunitat nacional —l'espanyola—, la conseqüent potenciació d'un nacionalisme espanyolista i la creació d'Estat unitari i centralista.

En segon lloc, significa la consagració de la unitat política o, més precisament, de l'uniformisme polític, enfront de la «disgregació» i de la «divisió» propis de la democràcia.

Per últim, significa la unitat social i econòmica o, millor, «l'harmonisme» social, enfront de tot conflicte i, per descomptat, enfront de la lluita de classes.

c) *Unitat nacional i unitarisme i centralisme estatal.* La ideologia franquista, hereva també en aquest punt del pensament tradicional reaccionari espanyol, troba un dels seus més fermes principis en la conegudíssima premissa de «*la unidad de los hombres y las tierras de España*». En definitiva, el franquisme tan sols accepta l'existència d'una única comunitat nacional —l'espanyola. Aquest punt de partida té nombroses i importants conseqüències: en primer lloc porta, lògicament, a la negació d'altres comunitats amb característiques nacionals específiques i conseqüentment porta a la persecució implacable de qualsevol fet (llengua o cultura) que en pugui posar de manifest l'existència. La repressió en aquest sentit assolí límits insospitats²¹ en un intent, que a la llarga es demostraria inútil, de crear una uniformització total per anihilació. Però deixem que Franco ens ho expliqui: «*La unidad nacional, que la queremos absoluta, con una sola lengua, el castellano, y una sola personalidad, la española.*» [Declaracions al *Jornal do Brazil*, gener 1938.] «*En el orden filológico, vuestra región [es refereix al País Basc], como las otras regiones españolas, conocieron el tesoro de los caros dialectos; en ellos encontramos las fuentes de la tradición, pero las encontramos debajo de la lengua madre, de la lengua con que [sic] nos dio unidad a Castilla, la lengua en que llevamos el Evangelio hacia América, la lengua con que a vuestros navegantes se conocía por el mundo, la lengua en que nos estrechamos hoy y que todos comprendéis.*»

El «nacionalisme» tindrà altres manifestacions concretes com per

21. Vegeu, per exemple, el llibre de J. Benet, *Catalunya sota el règim franquista* (Barcelona: Blume, 1978).

exemple: l'exaltació de «lo español» enfront de «lo extranjero»: «Una de las lacras de nuestro pasado político fue la frecuencia con que los grupos españoles marchaban a la zaga del extranjero; cerraban el camino a lo nacional para recibir inspiraciones [...] fabricadas allende las fronteras.» [Discurs inaugural de les Corts, 17 de març de 1943.] Exaltació de «lo espanyol» que molt sovint té un clar component racial: «Aquellos hechos portentosos [...] que fueron reverdecidos en nuestra Cruzada, son una muestra del genio español y del valor de nuestra raza.» [Barcelona, 29 de gener de 1942.] «Los hombres más heroicos del mundo, los más grandes de Europa, son los hijos de España.» [Salamanca, 19 d'abril de 1937.] És més; aquest nacionalisme tindrà molt a veure amb l'autarquia econòmica, malgrat que evidentment aquest no és l'únic factor que explica aquesta política econòmica: «España es un país privilegiado que puede bastarse a sí mismo. Tenemos todo lo que nos hace falta para vivir, y nuestra producción es lo suficientemente abundante para asegurar nuestra propia subsistencia. No tenemos necesidad de importar nada, y es así como nuestro nivel de vida es idéntico al que había antes de la guerra.» [Declaracions a *Candide*, 18 d'agost de 1938.] Fins i tot, les escasses referències que Franco fa a l'imperialisme no tenen, al meu parer, altre fi que la de fomentar i cohesionar la unitat nacional.

Per fi, cal esmentar una última i transcendental conseqüència del principi d'unitat nacional. Com a conseqüència immediata de la unitat de la Pàtria, el franquisme dedueix la necessitat de bastir un Estat unitari i centralista que garanteixi la unitat de «las tierras de España» enfront de qual-sevol intent d'autonomisme i, per descomptat, de federalisme o d'independentisme. De fet, el simplisme maniqueu típic del franquisme identifica, intencionadament, els plantejaments autonomistes o federalistes amb els separatistes. Al «separatisme» se li atribueixen la immensa majoria dels mals que ha sofert i sofreix la Pàtria i, conseqüentment, la preservació de la seva unitat (uniformista) es converteix en un dels principis fonamentals que serveixen per legitimar el cop d'Estat: «Nuestra victoria significa la salvación de España [...] significa una restauración de la unidad nacional que estaba amenazada por traficantes políticos y por traidores separatistas.» [Declaracions a *The New York Magazine*, 26 de desembre de 1937.]

La política uniformitzadora del Règim fa exclamar a Franco que el «Nuevo Estado» ha superat i resolt el problema «separatista» (sic) per sempre més: «El separatismo se ha acabado y que aquí no hay más que España que es lo eterno e inmortal.» [Burgos, 21 de juny de 1937.] «Desde la formación de la Unidad Española, los problemas separatistas son artificiales, creados por espíritu mezquinos, al amparo de eso que llaman libertad de pensamiento y que sirve muchas veces para arruinar las nacio-

nes o para destruir su unidad.» [Declaracions a *La Prensa* de Buenos Aires, 1937.] Els fets s'encarregaran de demostrar com estaven d'allunyades de la realitat aquestes paraules.

d) *Uniformisme polític i «funcionalisme predeterminat» de tots els elements socials.* Com dèiem abans, el principi d'unitat té una segona concreció fonamental: la unitat o uniformisme polític. En efecte, el franquisme, en base a la necessària unitat política, s'oposa, per disgregadora, a la democràcia liberal, al parlamentarisme, als partits polítics, etc.: «*Hay que soldar al pueblo dividido por los partidos políticos*», deia Franco l'abril de 1937 i més tard en una altra ocasió afegia: «*No puede discutirse, no pueden sembrarse nubes, porque de las discusiones nacen los partidos y de éstos las partidas, y porque una España dividida es una España perdida.*» [Barcelona, 26 de gener de 1942.]

En realitat, el franquisme, enllaçant directament amb el corrent regeneracionista, s'oposa a «la política» —la qual ingènuament va pretendre prohibir (vegeu el Decret de 25 de setembre de 1936)— i als polítics. Franco és prou explícit: «*Queremos milites, soldados de la fe y no políticos ni discutidores.*» [Salamanca, 19 d'abril de 1937.] Aquesta aversió envers la política, aquest pretès *apoliticisme* es completa —també «regeneracionistament»— amb una vaga pretensió de «*tecnicisme*»: «*Por eso [afirma Franco], en esta primera etapa de cirugía de urgencia [observi's la imatge regeneracionista del cirurgià] en la que tenemos que desarraigar los errores, allanar los odios [...] necesitamos del arbitrio ministerial, basado en la competencia de sus colaboradores, administradores y elementos técnicos, para sacar a la nación del trance en que se había metido.*» [Terrassa, 28 gener 1942.]

Potser sigui aquest pretès *apoliticisme* el que impulsés Franco a negar que el cop d'Estat hagués tingut una finalitat política: «*Todo el mundo sabe [sic] que no he iniciado el Movimiento para ningún fin político. La política no me ha interesado nunca ni jamás pensé en representar el Poder supremo de la nación*» [al *Corriere della Sera*]. Potser per això, en una demostració de cinisme, el Caudillo afirmava: «*Yo no tengo ningún gusto especial: no fumo, ni tengo afición por el alcohol. Lo que me distrae más es jugar con mis hijos [¡sic!] Cuando haya concluido mi misión, me retiraré al campo para vivir tranquilamente la vida de familia.*» [Declaracions a *Asahi*, 25 de novembre de 1937.] Com el «*separatisme*» —i després la «*qüestió religiosa*»—, la política queda totalment superada: «*Las luchas eminentemente políticas han pasado para dar lugar a las económicosociales, y España, por haber sabido descubrir a tiempo en el proceso político de los pueblos esta nueva era de lo social, ha podido adelantarse en varios años en la solución de sus problemas.*» [Discurs inaugural de Ràdio Nacional per a Amèrica, 20 de juny de 1945.]

Però, de fet, Franco no s'oposa a tot tipus de política. Com a bon coneixedor de la Dictadura de Primo, en alguna ocasió reconeix els perills d'un total apoliticisme.²² Franco allò a què s'oposa és a la política liberal i s'hi oposa —segons diu repetidament— perquè crea «divisions» i perquè destrueix la unitat, però, sobretot, perquè aquesta política és radicalment contrària a la política estamental de l'Espanya anterior al segle XIX, que és precisament la política ideal del Caudillo, la política que es proposa restaurar: «*España lucha también [...] contra un liberalismo que destruyó nuestra unidad, como destruyó nuestros gremios, como destruyó nuestras cofradías y nuestras hermandades, y que había vaciado la riqueza y el porvenir de España.*» [Granada, 20 d'abril de 1939.] «*Hemos de hacer desaparecer el viejo concepto de las masas proletarias, a quienes hizo proletarios la democracia, porque en España no había proletarios y el liberalismo fue el instrumento de ello. En España no había más que hidalgos, e hidalgos eran antaño los señores y los segundones, como los pecheros, porque de éstos surgió nuestra gloriosa infantería.*» [Terrassa, 27 de gener de 1942.]

En definitiva, malgrat que Franco no ho repeteixi massa sovint, la seva crítica a la democràcia és la crítica que li fa tot el corrent reaccionari de pensament —no sols a Espanya— sobretot després de les primeres revolucions socialistes triomfants.²³ S'acusa a la democràcia per la seva incapacitat de frenar la revolució, se l'acusa d'haver donat a les classes populars els instruments que facilitaren l'inici del procés revolucionari. Franco ho afirma clarament: «*El mundo liberal [vol dir demoliberal], al especular con los votos les creó [es refereix a les classes populars] la conciencia de su propia fortaleza, y entonces se inició el proceso revolucionario.*» [Madrid, 7 de desembre de 1942.] Enfront de la democràcia liberal Franco es proposa la restauració i el restabliment de «*la verdadera España*».

En realitat, tots aquests principis d'apoliticisme, tecnicisme i antide-mocràcia liberal i en una paraula, d'uniformisme polític són conseqüència, al nivell ideològic, del punt de partida del pensament franquista. La pretensió d'un «uniformisme polític» deriva de forma immediata de la unitat orgànica de la Pàtria; per això el franquisme, partint d'una idea organi-

22. «*Es necesario —diu Franco— que todos se convenzan de que los pueblos no pueden vivir sin política. Nosotros tenemos un doloroso ejemplo de que sin ella un Estado no puede sostenerse: los años venturosos del glorioso general Primo de Rivera*», Medina del Campo, 29 maig 1942.

23. Això no vol dir, naturalment, que la crítica «de dreta» al liberalisme partís únicament del pensament estrictament «reaccionari». Vegeu en torn a aquesta qüestió —especialment referit a certs corrents del corporativisme— les suggestives pàgines de Martínez Alier a «Cuadernos del Ruedo Ibérico», 58-60 (1977): 45 a 51.

cista de la societat, considera que cadascun dels elements o òrgans que componen, jeràrquicament, aquest organisme social tenen prèviament i precisament encomanada una funció específica, del compliment precís i mecànic de la qual depèn el correcte funcionament del tot: «Hoy, la preocupación para después de la victoria consiste en orientar el Estado en términos tales que el pueblo se incorpore definitivamente a la labor de gobierno y que por cauces legítimos y serios [...] se logre en España una absoluta justicia, ocupando cada uno el lugar que le corresponde en la nueva tarea nacional.» [Declaracions a *La Nación*, 2 de novembre de 1938.] I afegia: «España [...] en la que cada uno interviene en lo que entiende y no en aquello que no entiende.» [Granada, 20 d'abril de 1939.] «Ya que del trabajo que realice cada uno dentro de la comunidad depende el bienestar del pueblo.» [Declaracions a *Leipziger Illustrierte Zeitung*, juliol 1937.]

Dintre d'aquest esquema, la política no era més que una activitat tècnica, una funció, com qualsevol altra de les funcions socials, que havien d'exercir, per disposició o encàrrec de l'únic representant de la voluntat de la Pàtria —el Caudillo— aquells individus que fossin, al seu parer, els més capacitats per portar a terme aquesta tasca. D'ací es deriva, entre altres conseqüències, la idea *elitista* tan típica del pensament reaccionari, de la selecció dels millors: «Tenemos que buscar una selección, una minoría selecta por su fe y por su espíritu que sirva de constante acicate, que encuadre a las masas populares, que las lleve a nuestra doctrina como un nuevo Evangelio y que despierte en ellas la fe.» [Lugo, 21 d'agost de 1942.] «En la fe y en la superioridad sobre los demás se basa el derecho para encuadrar y dirigir a los otros.» [Madrid, 20 de desembre de 1943.]

La política es converteix en un «*officium*», en un «*servicio*» o funció privada exercida per encàrrec del superior jeràrquic. Deixa de ser una activitat pública —de la POLIS— per convertir-se en una funció o activitat privada: «Hay que dar a la Patria cuanto se tiene, y no se lo da quien guarde reservas mentales, quien se siente ofendido al ser apartado de un puesto o de un servicio; nuestros cargos se sirven como la centinela, en constante tensión y sacrificio, y se relevan cuando la natural fatiga lo aconseja.» [Madrid, 19 de maig de 1939.] «Hay también en nuestra zona personalidades capaces por su talento, laboriosidad y honradez, de ayudarme a conducir España hacia sus destinos gloriosos.» [Declaracions a *ABC* de Sevilla, 19 de juliol de 1937.]

És per això que la legitimació dels homes que ocupen els càrrecs polítics no es basa en una representació atorgada a través d'un vot, sinó en un encàrrec per realitzar una funció; en definitiva, l'origen, fonament i legitimació del poder del personal polític resideix exclusivament en el Cap de l'Estat que els nomena perquè col·laborin amb ell, en un pla de subordi-

nació, com a «tècnics» o experts. D'ací, sens dubte, els principis de lleialtat, d'adhesió personal, que repeteixen constantment els membres del personal polític franquista.

Pel que fa als altres elements que componen el cos social, la seva funció és clara: han de limitar-se a ocupar «cada uno el lugar que le corresponda [deia Franco] en la nueva tarea nacional», perquè a «España [...] cada uno interviene en lo que entiende y no en aquello que no entiende.» En altres mots, cadascú ha de complir la funció social encomanada. Pel que fa a la funció política, que no els correspon, la seva actitud, clara i constantment exposada per Franco, ha de ser de «resignación, disciplina, espíritu de sacrificio [de] fe ciega»: «Lo único que he de pedir es resignación, disciplina, espíritu de sacrificio [una voz del pueblo ¡lo que tú mandes Franco!] Lo sé, sé que será lo que yo mande, pero quiero que tengáis fe, que tengáis fe ciega.» [Reus, 30 de gener de 1942.] «Se realizará la Revolución Pendiente si vosotros sois uno en la obediencia, en la fe y en el impulso.» [II Aniversario de la Exaltación.]

Quan excepcionalment s'accepta la participació política dels súbdits, aquesta participació es troba també prèviament reglada i ordenada, es converteixen, en paraules de Lojendio, en «funcionaris» que porten a terme aquesta determinada funció política a través dels organismes naturals d'aquesta societat neoestamental en la qual estan inscrits. La democràcia orgànica deriva, sens dubte, d'aquestes premisses: «Y a la explotación liberal de los españoles, sucederá la racional participación de todos en la marcha del Estado a través de la función familiar, municipal y sindical.» [Salamanca, 19 d'abril de 1937.] «El nuevo Estado español será una verdadera democracia en la cual todos los ciudadanos participarán en el gobierno por medio de su actividad profesional y de su función específica.» [Declaracions a News Service dels USA, novembre 1937.]

Lojendio resum amb aquestes precises i apologetiques paraules els principis d'ordre, autoritat —que després veurem—, uniformisme, funcionalisme i elitisme: «Frente a la lucha crónica una armonía dirigida. A cada individuo un puesto. Cada ciudadano ha de considerarse como un funcionario del nuevo Estado y parte íntima del mismo por consiguiente [...] El concierto estatal ha estado abandonado a una masa de gente desligada y en pugna. En el conjunto del nuevo Estado han de sonar los instrumentos con orden y armonía, y no a su antojo, han de ser seleccionados los primeros por méritos de capacidad y de patria y han de marchar todos conducidos por una mano única y diestra, enérgica y generosa.»²⁴

24. Ignacio M. Lojendio, *Régimen político del Estado español* (Barcelona: Bosch, 1942), pp. 11 i 12.

Lògicament, per mantenir la interdependència funcional de tots els organismes es requerirà un règim autoritari que garanteixi una fèrria disciplina i, en definitiva, una estricta jerarquia funcional. Així, doncs, el franquisme, en oposició a allò que considerava «abstencionisme» de l'Estat liberal, reivindica l'organització autoritària del «Nou Estat», *«basado en la práctica [afirma Marcotte en to també apologetic] sobre los principios de jerarquía y disciplina»*.²⁵ Pel que fa al cas, les cites podrien ser innumbrables, bastin com exemple aquestes dues: *«La nuestra es una marcha organizada, ligera y con orden, en formación disciplinada [...] y en esta marcha jerárquica [...] no cabe alto en el camino [...] cuando el Estado se vuelve indiferente y cuando a la cabeza pensante del Caudillo suceden las asambleas deliberantes de hombres sin responsabilidad, en que el extranjerismo se adueña de España y es causa de nuestra decadencia.»* [Burgos, 18 de juliol de 1938.] *«Pensemos que para una empresa tan grande cual es levantar a España y conducirla por el camino del Imperio se necesitan tres cosas: un mando, una disciplina y una obediencia.»* [Saragossa, 31 de gener de 1942.] En efecte, a imatge i semblança de la vida castrense —la vida era per al franquisme una milícia—,²⁶ els principis de jerarquia i disciplina, ultra ser una de les consignes més repetides, varen constituir les dues coordenades primordials sobre les quals construï el règim autoritari que s'havia imposat com a missió fonamental la funció repressiva. La finalitat d'aquesta tasca repressiva no podia ser més radical. Franco ho expressa en aquestes concises i brutals paraules: es tractava de *«dejar limpio el solar para nuestro edificio»* [24 de gener de 1942] i afegia *«¡ay de aquel que se tuerza! porque [...] juro yo, con los españoles, apartar y hundir a quien se oponga.»* [Gijón, 18 de setembre de 1939.] El simple dubte o la vacil·lació havien de ser ràpidament reprimits: *«Este es el Movimiento nacional orgánico, el Movimiento forjado por las filas apretadas de todos*

25. Marcotte, *L'Espagne national-sindicaliste* (Bruselas: A. Puvrez, 1943), p. 132.

26. Nombrosíssimes podrien ser les cites de Franco, sobretot en la primera etapa, en les quals es posa de manifest aquesta concepció de la vida com una milícia, la societat com un quarter, la negació de la pau com una situació lògica i normal: *«Todo ciudadano es soldado»*, deia Franco a Terrassa el 27 de gener de 1942. *«La vida es lucha y la paz sólo un accidente. Y porque ello es así, después de vuestro esfuerzo en la campaña... hemos de continuar nuevamente, en el mismo ánimo, la preparación para la lucha»*, Vigo, 20 d'agost de 1942. *«Y yo os digo: ¿es que existe la paz? Yo niego la existencia de la paz. Cuando los tiempos son tranquilos, cuando la paz reposa sobre nuestra nación, cuando creemos recibir una aparente sensación de calma, es cuando se están formando las tempestades que van a descargar sobre las naciones. Unidad y disciplina es tradicional exigir las a los Ejércitos como base indispensable para la victoria; yo os digo que hoy hace falta mucho más: que esta unidad y esta disciplina que antes eran atributos castrenses, se conviertan en normas para la nación. ¡Desdichado el país que quiere afrontar la guerra sin tenerlos!»* Saragossa, 3 de desembre de 1942.

en una misma dirección, y a aquel que dude o vacile, arrólese por las masas, porque la sangre vertida... (atronadoras ovaciones impiden oír el final de la frase).» [València, 3 de maig de 1939.]

Podríem preguntar-nos si el pensament de Franco entorn del tipus de règim que pretenia establir no anava més enllà d'aquestes constants i clares referències a l'ordre, la disciplina, la jerarquia, la repressió, etc... Podríem preguntar-nos, per exemple, si no es troba en Franco explícitament reconeguda la necessitat de construir un Estat totalitari a l'estil dels imperants a l'Alemanya o a la Itàlia coetànies. Una exhaustiva resposta a aquest interrogant ens portaria més lluny dels límits que m'he imposat en aquest treball. Em limitaré, doncs, a assenyalar sintèticament les premisses essencials de les quals hauria de partir, al meu entendre, una resposta correcta a aquesta qüestió.

Primer: cal tenir molt present que el pensament polític de Franco resulta enormement contradictori en allò referent al tipus de règim polític que pretenia implantar. Franco no va tenir o no va expressar cap idea clara i ferma al respecte. Excepte una sèrie de principis bàsics que mantenia nítids i constants —poder personal, absolut i vitalici, autoritarisme, unitat, ordre, disciplina, jerarquia— pel que fa als altres extrems sembla com si no tingués més que idees vagues i, molt sovint, contradictòries. Així, en nombroses ocasions, *abans de 1942*, afirma que el seu règim és un règim totalitari a l'estil del nazi o del feixista,²⁷ però també és absolutament cert, encara que sovint oblidat, que durant aquest mateix període en no menys nombroses ocasions negà qualsevol concomitància amb aquests règims.²⁸

27. Citem com exemple les següents paraules: «*El nuevo Estado seguirá la estructura de los regímenes totalitarios, como Italia y Alemania. Se revestirá de las formas corporativas*» (declaracions a United Press, 27 de juliol de 1937). «*Será parecido al régimen de Italia y de Alemania en lo que robustezca el principio jerárquico, exalte el amor a la Patria, realice la justicia social*» (declaracions a New York Magazine, 26 de desembre de 1937). «*Se inspirará, desde luego, en las normas de Italia y Alemania, pero con características netamente nacionales*» (declaracions a United Press, juliol de 1937). «*A un Estado neutro y sin ideales le sustituye el misional y totalitario*» (Burgos, 18 de juliol de 1938).

28. Així, per exemple, en unes declaracions concedides a «Candide» el 18 d'agost de 1938 —per tant, abans d'acabar la guerra— afirmava: «*Los principios en que se inspira nuestra Revolución Nacional se basan, como ya le dije, en la noción de la «persona humana». Para nosotros, la integridad espiritual y la libertad del hombre son valores intangibles. Y he aquí lo que diferencia también nuestra doctrina de las doctrinas totalitarias que todo lo atribuyen al Estado, es esto lo que da su carácter propio, lo que la especifica de las demás doctrinas [...] la concepción del mundo y de la vida. Este carácter católico bastaría para distinguir del estatismo mussoliniano o del racismo hitleriano nuestra Revolución Española que es una vuelta integral a la verdadera España, una reconquista total.*» El periodista li pregunta després: «*En el orden intelectual no hay riesgo de que el germanismo experimente un aumento de prestigio*

De fet, Franco en un lapse escassament d'un mes havia afirmat que el seu règim no era un règim totalitari per negar-ho a continuació i tornar-ho a acceptar poc més tard.

En segon lloc, cal advertir que, malgrat que, ja abans de 1942, any en el qual les potències de l'Eix comencen a sofrir les primeres grans derrotes bèl·liques, Franco havia volgut assenyalar diferències amb els dos règims totalitaris. De totes passades, els principis aportats pel Dictador per fonamentar la distinció no són vàlids en la mesura que són principis que al nivell ideològic també estaven reconeguts pels altres règims totalitaris, especialment pel feixisme —reconeixement de la «persona humana», respecte a la religió, fonament en la tradició, pretensions de «veritable democràcia». L'absència d'un clar racisme com a principi ideològic, absent en gran part també en el feixisme, no pot servir com argument per afirmar que un règim no és totalitari.

En tercer lloc, ha de tenir-se en compte que, malgrat les referències de Franco al totalitarisme de tipus feixista i les nombroses disposicions legals que pretenien, fins i tot explícitament,²⁹ cooperar en la construcció d'un règim totalitari, a la pràctica, aquests principis i aquestes mesures, que sens dubte existiren, no tingueren més que uns efectes molt limitats. Però aquest és ja un tema diferent del que ens ocupa. Crec, en definitiva, que pot afirmar-se que el pensament polític de Franco no coincideix plenament amb la ideologia feixista, malgrat que en pren certs elements (especialment en la versió falangista del feixisme). De fet, a la pràctica alguns dels mecanismes que podien haver servit per construir un Estat totalitari de tipus feixista —per exemple el Partit únic— varen quedar inutilitzats per voluntat manifesta del Caudillo. Però, com deia abans, l'anàlisi del règim franquista són ja «figues d'un altre paner».

entre los españoles? Única y exclusivamente en casos de individualidades aisladas —respon Franco— y esto por razones científicas o técnicas antes que por afinidades espirituales. Nuestras concepciones del mundo, nuestras tradiciones nacionales, nuestros caracteres son demasiado diferentes para que pueda establecerse jamás un contacto en profundidad. Nuestro Movimiento no corre peligro alguno de sufrir deformaciones extranjerías. Tampoco corre el peligro de «fascistizarse» y menos de «marxistizarse».

29. Entre els textos legals de més important relleu en els quals el legislador qualifica de totalitari el règim franquista, hauria de citar: el Decret de Unificació, el Fuero del Trabajo, la Ley de Prensa de 24 d'abril de 1938: També poden servir d'exemple d'aquesta voluntat d'organitzar un Estat totalitari: l'ordre de 30 d'octubre de 1937 en la qual entre altres coses s'afirma: «Hasta tanto que los trabajos encaminados a dar la organización adecuada al nuevo Estado totalitario» o l'ordre de 14 de desembre de 1938 en la qual textualment s'establia: «Mientras se organiza con carácter definitivo el Estado totalitario» o el Decret de 22 d'abril de 1938 que com a conseqüència de les «ansias totalitarias» del nou règim, l'únic que podrà concedir indults o decretar amnisties serà el cap de l'Estat.

e) *Unitat o «harmonisme» econòmic i social.* En tercer lloc el principi d'unitat significa unitat econòmica i social o, més precisament, *harmonia* entre tots els factors i elements que participen en la producció. Cadascun d'aquests factors no són més que simples «òrgans», jeràrquicament i harmònicament articulats, al servei del gran i únic organisme de la Pàtria, en aquest cas representat en la «*Economía Nacional*».

Enfront de la competència disgregadora del liberalisme i enfront del materialisme disgregador de la lluita de classes «inventada» [sic] pel marxisme, el franquisme pretén presentar-se com una tercera i superadora opció —el tercerisme utòpic del qual parla Marsal— basat en la necessària harmonia entre tots els factors de la producció, subordinant els seus interessos particulars a un interès suprem i suposadament unitari i superior que és l'interès de la Pàtria: «*El hecho de que la economía liberal, montada sobre toda clase de intereses en lucha, haya invadido el campo de las agrupaciones sindicales, impuso la imperiosa necesidad de encuadrar las nuevas organizaciones sindicales dentro de la política del Movimiento, que, evitando el reverdecimiento de las viejas semillas, aseguren la estrecha colaboración de cuantos intervienen en la producción, subordinando sus intereses a los supremos de la Nación.*» [Madrid, 18 de juliol de 1942.]

La idea d'harmonia, de comunitat de la producció i de subordinació als interessos suprems de la Pàtria, apareixerà amb insistència en nombroses disposicions legals. El paroxisme de la teoria «harmonista» i, alhora la més clara expressió de la seva última funcionalitat, resta patent en la següent cita: «*Unos falsos principios os alzaban [es refereix als obrers de la Corunya] contra el capital, sin deciros que había una Patria que estaba por encima del capital y del trabajo [...] hemos de imponer disciplina porque sólo con ella y con la colaboración estrecha del empresario y del obrero puede implantarse una justicia.*» [La Corunya, 22 de juny de 1939.] Les cites referides al «tercerisme utòpic» són innumbrables, vegeu, com a simple mostra, aquest exemple: «*Hemos tenido que combatir, tanto los tópicos liberales de propiedad absoluta y omnimoda, como el concepto mesiánico marxista de la sistemática destrucción de las riquezas.*» [Madrid, 10 d'octubre de 1943.] De les també innumbrables cites sobre el «harmonisme econòmic» recullo la següent: «*La economía sabéis que es un todo armónico en el que reina un equilibrio que no se puede impunemente perturbar, y cuando este equilibrio se destruye, con la pérdida de la riqueza viene la ruina y la miseria para todos.*» [Discurs als «*productores españoles*» amb motiu de la festa de l'exaltació del treball. Madrid, 18 de juliol de 1942.] Les conseqüències d'aquestes premisses són diverses. En primer lloc, el plantejament «nacionalista» del franquisme —tot subordinat a la «*unidad nacional*»— porta, com hem vist —junt amb altres factors— a optar per

una *política econòmica de tipus autàrquic*. En segon lloc, per aconseguir l'harmonia i la subordinació a l'interès general, l'Estat ha d'organitzar i ordenar l'activitat econòmica. D'ací l'intervencionisme estatal tan fonamental en la política econòmica de postguerra. I, per últim, cal retenir que el principal instrument per ordenar i intervenir en l'economia que utilitzarà l'Estat serà el Sindicat, l'organització sindical de l'economia. És per això que es va poder qualificar —si bé que amb cerra imprecisió— el «Nou Estat» com un Estat sindicalista o Nacionalsindicalista com l'anomenava el mateix Franco en unes declaracions a *La Prensa* el 1937. De totes passades, el sindicalisme vertical no es va limitar a ser un dels instruments de la política intervencionista de l'Estat, sinó que paral·lelament desenvolupà una tasca de molt més gran transcendència: el control estricte dels obrers als qui prèviament se'ls havia destruït els seus propis organismes de representació i de pressió.³⁰

El corporativisme catòlic, el tradicionalista i el falangista es combinaren sense grans dificultats a l'hora de bastir l'organització sindical. Òbviament hi hagueren tensions internes entre aquestes tendències però mai varen arribar a l'extrem de posar en perill l'organització ni, per descomptat, el règim. Segons les etapes es posà més o menys èmfasi en l'un o l'altre dels models proposats, però sobretot es varen potenciar al màxim els indubtables punts de contacte que existien entre ells.

Però reprenquem el fil del nostre discurs. Deia més amunt que el franquisme partia d'una pretensió «tercerista» entre el capitalisme i el socialisme. No cal insistir, per obvi, en el fet incontestable que a la pràctica l'Estat franquista actuà com a garant —«eficaç» o no és ja una altra qüestió— del capitalisme. El que sí voldria posar de manifest és que per poc que s'aprofundeixi el pensament de Franco, es veu ben clarament que el seu «tercerisme» no és «pur». La seva opció per una de les dues alternatives restà palesa des d'un primer moment i va anar reforçant-se amb el temps.

La seva crítica al comunisme —al qual qualifica d'antiespanyol— és total i radical. El caràcter estrictament contrarevolucionari del cop d'Estat i del Règim, tantes vegades negat pels seus apologistes, mai no fou dissimulat pel Dictador. Aquest és un esforç clarificador que certament li hem d'agrair: *«La revolución comunista fomentada por las alturas del poder, había estallado, y el Ejército, haciéndose eco del sentir de todos los españoles honrados, en cumplimiento de un sagrado deber para con Dios*

30. Sobre aquest tema resulta interessant la tesi de M. A. Aparicio, *«La funcionalidad política del sindicalismo español. 1936-1945»*, que segons les meves notícies està a punt de ser publicada.

y para con España decidió lanzarse a su salvación.» [Burgos, 18 de juliol de 1937.] «Luchamos por liberar a nuestro pueblo de las influencias del marxismo y del comunismo internacionales, que se introdujeron en nuestro país para hacer de España una sucursal del bolcheviquismo moscovita [...]» «Otra de las características que desencadena contra nuestro régimen una campaña rígida y sistemática de calumnias es su inquietud [sic] ante el comunismo. Nuestro anticomunismo no ha sido un capricho, sino una necesidad; parte de un hecho español que no puede desconocerse; nuestra lucha por liberar a España de los poderes ocultos que amenazan destruirla, y entre ellos el comunismo ocupa lugar preponderante. El comunismo como sistema es para nosotros la negación de todos los principios que sostiene la religión Católica, la destrucción de un orden económico logrado con la aportación y sacrificio de generaciones durante siglos; la negación de la Patria en su sentido de dimensión histórica y la estafa más grande en el orden social.» [Madrid, 17 de juliol de 1945.] Aquesta visió contrarevolucionària del cop d'Estat aviat s'estendrà a una idea de defensa de tota la civilització occidental amenaçada pel «virus bolchevique»: «Se trata de una fase de la revolución bolchevique; que teniendo por escenario nuestro solar, nos corresponde al paladinaje de una fe, una civilización y una cultura, gravemente amenazada por los principios rojos comunistas [que] lograron en febrero de 1936, ocupar los resortes del gobierno, ofreciendo a Rusia la bolcheviquización de España. He aquí el por qué nuestra contienda rebasa los límites de lo nacional para convertirse en Cruzada, en la que se debate la suerte de Europa.» [18 de juliol de 1938.] «Estamos empeñados en una Cruzada contra el comunismo [...] lo mismo que España salvó la civilización mundial en la batalla de Lepanto, ahora ha emprendido otro acto histórico semejante.» [Declaracions a Colliers, 7 d'agost de 1937.] En canvi, la crítica al capitalisme és molt més matisada. En realitat, no critica el capitalisme avançat sinó el manchesterià precisament per poder-li oposar, per exemple, un *intervencionisme estatal*, plenament acceptat en el món capitalista de l'època.

És ben cert que Franco assegura que el Movimiento és obra de tots i per a tots. En benefici de totes les classes socials: «Nuestro Movimiento vino a traer la paz y la hermandad a todos los sectores españoles. A las clases amenazadas de sucumbir, sumergidas por las masas, desbordada la seguridad de sus vidas y el disfrute tranquilo de sus patrimonios. Y a los injustamente mal tratados, la certeza de una obra social progresivamente realizada.» [Padrón, 19 d'agost de 1942.] Però, malgrat sostenir que és «el Movimiento de la España entera», explica molt clarament que aquest té com a finalitat el «restaurar y restablecer la verdadera España»: «Quieren decir que yo soy una hechura de la España capitalista, de la nobleza y de

los grandes propietarios, pero es un gran error. Yo no tengo otra ambición que combatir por el bienestar y la paz del pueblo español, [sin embargo, en el Frente Popular] el orden social fue completamente destruido en los brazos de la Tercera Internacional. Nosotros no podíamos dejar que esto se llevase a cabo y por ello nos levantamos para salvar a España de la destrucción. Nuestro fin es restablecer y restaurar la verdadera España para el bien estar de nuestro pueblo después de haber deshecho el comunismo.» [Declaracions a *Asahi*, 25 de novembre de 1937.]

Per això no és estrany que, deixant de banda tota velleïtat «tercerista» reconegui com a principis «naturals» els principis fonamentals de l'ordre capitalista. Així, per exemple, la propietat privada no solament és respectada sinó que es considera dret natural de la persona humana: «*Ante la tesis marxista destructora, nosotros afirmamos el derecho de la propiedad como don de la naturaleza, nacido con el hombre, y lo consideramos fruto natural de sus esfuerzos físicos e intelectuales.*» [1 d'octubre de 1943.] La propietat privada, la iniciativa privada i l'estalvi són per a Franco el fonament de la justícia i del desenvolupament econòmic: «*Si nosotros destruimos la propiedad particular, la natural ansia de poder, el estímulo del trabajo y de las actividades, habremos matado el motor más poderoso para el progreso económico. Si destruimos la iniciativa privada, que ha sido el alma de todas las obras conocidas industriales, militares, agrícolas y de todo orden, habremos destruido el nacimiento y el poder creador de las empresas, que no puede ser sustituido por las iniciativas estatales. Y si destruimos el espíritu de aborro, la capitalización del trabajo acumulado, lo que constituye el capital flotante de las empresas, indispensable para pagar los jornales y el crédito imprescindible para la vida económica nacional, habremos detenido el ciclo económico y habremos destruido el progreso y la prosperidad [...] No se puede lograr esta justicia más que observando los principios del orden económico, que son el derecho a la propiedad, la iniciativa privada y el aborro.*» [Badajoz, 10 de desembre de 1945.]

La fallàcia del «tercerisme» pot comprovar-se fàcilment en analitzar la política d'intervenció econòmica propugnada pel franquisme. En efecte, malgrat que el verbalisme típic del règim volgués presentar l'intervencionisme com un dels mitjans primordials de cara a assolir l'alternativa «tercerista», a la pràctica la intervenció no fou més que una política subsidiària que ofería un Estat subsidiari a unes classes dominants en crisi per tal de refer la seva situació sobre noves bases. Amb això no vull dir: a) que no es produís un fort intervencionisme estatal. L'Estat sens dubte va intervenir en l'economia amb mesures força radicals en alguns casos —autorització per establir noves indústries, intervenció de preus i matèries primeres—; b) tampoc vull dir que aquest intervencionisme no suposés una

«invasió» de zones normalment considerades «privades» en perjudici d'alguns limitats sectors de les classes econòmicament dominants;³¹ i c) que la intervenció no provoqués importants distorsions respecte als habituals mecanismes de producció i comercialització que, en no ser substituïts per una nova organització coherent comportà, a més de la corrupció, l'estraperlo i el mercat negre, greus perjudicis per a l'economia del país.

Vull dir simplement que el que cal retenir és que l'intervencionisme franquista no solament no va comportar cap principi «socialitzant» —certament no sol ésser aquest l'objectiu de l'intervencionisme dels estats capitalistes— sinó que ni tan sols serví per crear un potent sector públic de l'economia, a l'estil de l'existent en els països de capitalisme avançant. Això és: un sector públic racionalitzador —dintre del grau de racionalisme capitalista—, modernitzador, corrector de les contradiccions del sistema econòmic, en el nostre cas corrector de les deficiències del capitalisme tradicional i arcaic dominant. En suma, no va comportar un major grau de «publicitat» del sector públic. L'intervencionisme franquista i el seu desnerit sector públic tingueren una finalitat estricta i literalment subsidiària respecte a les classes dominants els interessos més immediats de les quals serví de forma automàtica. Si l'Estat intervingué, si es creà un incipient sector públic, fou perquè, com assenyala Clavera, «en 1939 no se podía reinstaurar el capitalismo de 1935 porque la inestabilidad de éste era manifiesta y la propia guerra civil lo prueba».³² Així com en el pla polític la «restauració» va fer necessària una «comissió vicarial», que de totes passades no va suposar la creació d'una veritable organització po-

31. Malgrat que certs sectors de la burgesia sofriren conseqüències adverses provocades per la política econòmica franquista (basada, com dèiem, en l'autarquia i l'intervencionisme) —vegeu Ribas i Massana, *L'economia catalana sota el franquisme, 1939-1953* (Barcelona: Edicions 62, 1978)—, resulta absolutament injustificable l'afirmació de Velarde que les classes dominants varen estar en contra de Franco i en contra de la seva política econòmica per creure-la totalment perjudicial per als seus interessos.

Naturalment que «el gran capitalisme», com diu Velarde, no va controlar Franco com si aquest fos un ninot en les seves mans —aquest és un fenomen que no es dóna a cap dels règims polítics—, però no crec que pugui sostenir-se que el gran capitalisme en bloc fos «incapaz de controlar el Jefe del Estado. No es que no lo intentase, por supuesto. Una vez clara la resistencia de Francisco Franco, se procuró sustituirle por otro más accesible a sus intereses». L'anàlisi curiosa del pensament de Franco no permet justificar una altra afirmació d'aquest autor, que sosté: «Creo, después de analizar la legislación de aquella época —es refereix als mesos que precediren el començament de la Segona Guerra Mundial— que si no llega a ser Jefe del Estado quien lo era, el golpe de timón a la derecha aún hubiese sido más fuerte» (Velarde, «Epílogo» a l'obra colectiva *La España de los años setenta. La Economía*, tomo II, op. cit., p. 1012).

32. Clavera et al., *Capitalismo español: De la autarquía a la estabilización* (Madrid: Edicusa, 1973), p. 94.

lítica «pública» (dintre del grau de publicitat propi del capitalisme) i, per tant, «estatal»,³³ així també, en el pla econòmic fou necessari introduir un Estat interventor que suplís les minvades inversions de les classes dominants, que potenciés un cert procés industrial, en base a un procés inflacionista que féu pagar sobretot a les classes treballadores —controlades per «intervencionisme sindical»— el preu d'aquesta industrialització facilitada per l'Estat a uns grups ben reduïts. Quan pogué prescindir-se de l'intervencionisme econòmic i del sector públic, l'Estat es va anar retirant i aquest sector lliurat cada cop més a mans del capitalisme privat.

No sorprèn per tant que el 1945 Franco reconeguí obertament que l'intervencionisme estatal —que, com he dit, servia ficticiament per donar una imatge «tercerista»— no era més que una col·laboració amb la iniciativa privada: *«Característica de nuestro régimen en el campo económico es la de amparar y estimular las sanas iniciativas particulares, fuente inagotable de progreso; el que bajo él la economía tenga una unidad, que al Estado corresponde cuidar y dirigir, no quiere decir que lo haya de realizar a espaldas de los distintos sectores económicos, sino en perfecto equilibrio y colaboración con ellos.* [Madrid, 23 de gener de 1945.]

Es tracta, a més, d'una intervenció o col·laboració que és sol·licitada pels mateixos empresaris i que, com reconeix Franco, és comuna a totes les economies modernes i per això no «espanta» ni sorprèn ningú, i difícilment pot ser qualificada de mesura «revolucionària»: *«Hoy se ha demostrado estar en la economía moderna todo tan íntimamente ligado, que son los propios empresarios los que piden medidas [...] a los Poderes Públicos para su protección y no hay poder que pueda permanecer [al margen de] la crisis que amenaza a las industrias y a los campos.»* [Madrid, 1945.] *«Nadie se asusta al escuchar a los hombres responsables de la economía de los pueblos anunciar la continuación de las medidas de intervención una vez terminada la contienda; ni cuando se pide a los Poderes Públicos incautación de fábricas y nacionalizaciones de minas, lo que hace varios años hubiera sublevado a las conciencias liberales.»* [Madrid, 23 de gener de 1945.]

De fet, enllaçant amb una llarga tradició populista del pensament reaccionari espanyol, el que fa el franquisme, més que buscar terceres alternatives, es portar a terme una paternalista «obra social». Quines eren les línies mestres en les quals Franco pretenia basar aquesta «obra»? En aquesta qüestió, com en tantes altres, sorprèn el simplisme del seu plantejament.

Com hem apuntat anteriorment, per al general Franco el Règim té una finalitat ben clara: pel que fa a «*las clases amenazadas*» (les classes

33. Un intent de teorització més àmplia d'aquests fenòmens pot trobar-se en el meu llibre ja citat.

dominants) el Règim els proporciona la salvació; a les classes «injustamente tratadas» els promet «una obra social». «Lo social», per utilitzar un eufemisme molt emprat pel franquisme, es converteix en una de les primeres preocupacions del Règim: «No puede existir tampoco unidad ni grandeza de España si lo nacional y lo social marchan escindidos o divorciados.» [El Escorial, 3 d'octubre de 1942.] «La solución española funde lo social con lo nacional bajo el imperio de lo espiritual. En estos principios, verdaderos e indiscutibles, se basa toda nuestra obra política.» [Madrid, 7 de desembre de 1942.] «L'obra social» consisteix bàsicament a donar «un major benestar» a les classes mitjanes i baixes: «Yo quiero que mi política tenga un profundo carácter popular [...] Nuestra obra estará orientada hacia una constante preocupación por las clases populares, por esas que se han llamado clases bajas, así como por la vasta tristeza de las clases medias. La victoria tiene que abrir a todos los españoles una posibilidad de bienestar y de satisfacción más verdadera.» És una obra de «redención social» per donar «alegría y pan» a les classes «llamadas» mitjana i baixa: «El ejemplo que España da hoy al mundo al entregarnos por entero a esta obra de redención social.» «Éstos son los valores del Régimen y [del] Gobierno [...] la obra de dar un poco más de alegría y de pan a todas las familias españolas.» [Madrid, 27 de març de 1942.] El paternalisme d'aquesta tasca resta palès en nombroses ocasions: «La legislación social de España, como es bien sabido, es tal vez la más progresiva del mundo, y en el nuevo Estado que creamos, el trabajador encontrará siempre un padre y un amigo.» [Declaracions a Colliers, 7 d'agost de 1937.]

Una de les mostres més delirants de paternalisme mesclat amb un cert harmonisme social podria constituir-la la següent cita que té molta similitud amb el solidarisme militarista del nacionalsindicalisme:³⁴ «En los frentes fraternalmente luchan y mueren, sin distinción de clases y procedencias los soldados españoles; muchachos de ilustre cuna se acuestan al lado del hijo de humildes labradores; abogados, médicos e ingenieros alternan en las trincheras con sus obreros y empleados. La guerra une y da cohesión a los que un sistema político había artificialmente separado. Ésta es la futura España [...] obrero herido, que eres recogido a hombros del señor que ayer recelabas; español acomodado que no te parabas a pensar en la grandeza del obrero humilde [...] ¿no os sentís todos más estrechamente unidos? Ésta es la solidaridad nacional que la guerra crea, ésta es la garantía de la Nueva España; patronos generosos y comprensivos [...]; obreros patriotas y leales.» [18 de juliol de 1937.] En altres ocasions el paternalisme es mescla amb una visió del obrer molt poc «humanista». «El obre-

34. Vegeu R. Bonnard, *op. cit.*, p. 64.

ro, como todo ser económicamente débil, es para nosotros, a parte de un hermano un compatriota digno de nuestro afán, un mecanismo vivo que ha costado construir y adiestrar y que lo mismo que el empresario tiene en cuenta la conservación y el desgaste de su maquinaria así necesita cubrir al trabajador de todo riesgo; de la vejez, de la inutilidad y de la muerte.» [Madrid, 1 d'octubre de 1943.]

La pretesa «revolució social» va quedar sense encetar. Allò aconseguit ho resum Franco: «La obra social no es para nosotros cosa de hoy, sino que nació y tuvo principio en los primeros tiempos de nuestra Cruzada con aquella primera ley que eximió del pago de alquiler, luz y agua a los trabajadores en paro forzoso y a la que siguieron: la de crédito a los funcionarios públicos para la carrera de sus hijos, la de subsidio a las familias de los combatientes pobres; la proclamación del Fuero del Trabajo, que constituirá la base histórica de nuestro Derecho Social; la Organización Nacional de Ciegos, que ha redimido de su esclavitud económica, reintegrando a las actividades productivas, a más de 25.000 ciegos abandonados antes a la mendicidad y a la miseria; la del Instituto de la Vivienda, que en menos de tres años construyó más viviendas modestas que las que España había llevado a cabo en más de medio siglo; la Ley de Salario Familiar, que honra nuestra Nación, y que de año en año, mejora notablemente la suerte de las familias trabajadoras; la que establece la percepción del salario los domingos, que aparte de satisfacer una necesidad de justicia, hace posible a los trabajadores la alegre satisfacción de las fiestas; la mejora del Seguro a la Vejez que, aunque triplicamos en su cuantía y adelantamos el pago, todavía no nos satisface y no cejaremos hasta verlo incrementado; la del Seguro Obligatorio de Enfermedad que constituye la mejora más notable en la asistencia de las clases.» Aquesta pretesa «revolució social» es fa en base a la doctrina de l'Església Catòlica, en base a l'Evangelí, com a única alternativa al marxisme: «Dos formas dicen que hay de hacer justicia social: marxista, totalmente fracasada, y la que nosotros propugnamos [...] sobre todos estos propósitos [...] mantenemos los principios del Evangelio; nuestra obra sería incompleta si no contáramos con el espíritu; y por eso, sobre el pan y la justicia, ha puesto el Movimiento el reinado de la Cruz [...] estamos haciendo también una profunda revolución en el sentido social que se inspira en la enseñanza de la Iglesia Católica... Nuestro Estado ha de ser católico en lo social y en lo espiritual.» [Declaracions a News Service, novembre de 1937.]

Però evidentment aquests «beneficis», aquesta protecció paternal de l'Estat envers les classes populars exigeix una fèrria disciplina i la renúncia del treballador a tots els seus mitjans de lluita reivindicativa. D'ací la prohibició dels partits, organitzacions i sindicats; d'ací la prohibició de la vaga,

de la «disminución dolosa del rendimiento en el trabajo» o molt més àmpliament i ambigüament, la prohibició «de todos los actos que perturben de manera grave la producción o atenten contra ella» [Fuero del Trabajo art. 3 i 2, respectivament, del Títol XI]. Franco ho expressa amb claredat: «Los obreros, a quienes el proteccionismo del nuevo Estado impone compensaciones de disciplina y servicio.» [Saragossa, Primer aniversari de la Unificació.]

f) «Estat catòlic» o nova aliança del tron i l'altar. Aquesta breu exposició del pensament polític de Franco quedaria inexcusablement incompleta si no féssim referència a un últim punt que el Dictador repeteix amb insistència. Em refereixo a la seva reiterada declaració que l'Estat franquista és un *Estat catòlic*: «El nuevo Estado español actuará como un Estado católico.» [Declaracions a *Candide*, 8 d'agost de 1938.] En puritat, del des punt de vista de les ciències polítiques i del Dret Constitucional l'expressió «Estat catòlic» sembla una fórmula un xic aberrant, però, de fet, a la pràctica, si tenim en compte el paper, certament aberrant, que el franquisme donà al catolicisme, l'expressió esdevé, si no correcta, sí com a mínim molt gràfica.

Com veïem abans, el franquisme sosté que el catolicisme és el principal element forjador de la Pàtria i de la seva sagrada unitat: «La religión Católica ha sido crisol de nuestra propia nacionalidad.» [24 de juny de 1938.] «Así, la unidad nacional que forjaron nuestros Reyes Católicos va estrechamente unida a la unidad espiritual y a la expansión de nuestra fe, y al lado de las banderas de nuestros Capitanes marcha inseparable la Cruz del Evangelio. Cuando, en cambio, nuestros valores espirituales sufren la enorme crisis de fines del siglo XVIII, con la invasión enciclopédica y sus logias masónicas, se resquebraja nuestra unidad y perdemos nuestro Imperio.» [El Escorial, 3 d'octubre de 1942.]³⁵ Per això, l'espanyol és catòlic i

35. Com és habitual en la immensa majoria dels principis fonamentals de la ideologia franquista, aquesta idea del catolicisme com a forjador de la Pàtria —o de la Nació— es troba en totes les tendències ideològiques que en ell s'integren (fins i tot el corrent falangista). Així, per exemple, el manifest del Bloc Nacional, a causa d'aquest caràcter de forjador de la nació propi del catolicisme, demana la concòrdia moral (sic) entre l'Estat i l'Església: «Y si queremos una España auténtica, debemos proclamarla católica mediante la concordia moral del Estado con la Iglesia, ya que, aparte de otras razones, el hecho católico fue factor decisivo y determinante en la formulación de nuestra nacionalidad.» El programa de las JONS, en el seu punt tercer afirmava: «Máximo respeto a la tradición católica de nuestra raza. La espiritualidad y la cultura de España van enlazadas al prestigio de los valores religiosos», i el vuitè dels punts inicials de FE proclamava: «La interpretación católica de la vida es, en primer lugar, la verdadera, pero además, históricamente, la española»; per això «toda reconstrucción de España ha de tener un sentido católico», el que no vol dir «que el Estado vaya a asumir directamente funciones religiosas que pertenecen a la Iglesia. Ni menos que vaya

els no catòlics no són veritables espanyols: «*Nuestro Estado ha de ser un Estado católico en lo social y en lo espiritual; porque católica ha sido, es y será la verdadera España.*» [Declaracions a News Service, novembre de 1937.] «*El gobierno nacional [...] ha sabido contrarrestar esa obra que por ser anticatólica es antiespañola [...] no es España ni son verdaderos españoles los que obedeciendo consignas extranjeras, quemaron los templos del Señor.*» [24 de juny de 1938.] «*Nosotros somos católicos. ¡En España o se es católico o no se es nada.*» [Declaracions a *Candide*, 18 d'agost de 1938.] Per consegüent, el problema religiós també queda definitivament resolt: «*En España no hay problemas religiosos, pues lo totalidad del país es católico.*» [Declaracions a *Gaceta de Francfort*, juliol de 1937.]

És indubtable que molts trets de certs corrents catòlics, vinculats als propagandistes i als cedistes en general així com als sectors més integristes del Bloc Nacional i als tradicionalistes, varen influir en el pensament franquista, l'harmonia social, el corporativisme en part adoptat en el sindicalisme franquista, l'elitisme i la idea de «justícia social». En definitiva, pot sostenir-se amb tota seguretat que els elements aportats pel «catolicisme» a la ideologia franquista són nombrosos i de trascendental importància. De fet, ja s'ha repetit moltes vegades, el franquisme és essencialment la mixtura del pensament catòlic tradicional —i corporativista— amb els principis feixistes aportats principalment, encara que no exclusivament, pel falangisme (que prèviament els havia passat pel tamís de la «tradicció»). Les expressions «nacionalcatolicisme» o feixisme «*frailuno*»³⁶ vénen a ser una forma gràfica de designar aquest doble component de base del franquisme i, en el fons, la manifestació externa d'un fet llargament característic de la història d'Espanya des dels Reis Catòlics: l'aliança entre el tron i l'altar, que no solament es manifesta en el suport ideològic mutu, sinó en una identitat d'interessos materials —de tan tràgiques conseqüències. El general Franco explica a la seva simplista manera la importància concedida a l'element «catòlic»: «*Nuestra política tenía que [...] descansar en verdades eternas. Y éstas fueron: la ley de Dios, el servicio de la Patria y el bien general de todos los españoles [...] Yo pedí en aquellos momentos la ayuda de Dios para ver claramente el horizonte de nuestra Patria.*» [Madrid, 27 de març de 1942.] «*[Del Evangelio] se pueden sacar todas las enseñanzas y todas las normas. Nuestra política en él ha encuadrado su*

a tolerar intromisiones [...] quiere decir que el Estado nuevo se inspira en el espíritu tradicional en España, y concordará con la Iglesia las consideraciones y el amparo que le son debidos.

36. Aquesta és la gràfica i irònica qualificació que del franquisme fan B. Oltra i A. de Miguel en el seu ja citat article.

verdad, ese Evangelio todo justicia y sabiduría que nos manda amar al prójimo como a nosotros mismos.» [Málaga, 9 de maig de 1943.] La Doctrina de l'Església i l'Evangelí són la base del pretès «tercerisme». Ells ofereixen l'alternativa al liberalisme i a la democràcia: «*Un Imperio levantado sobre los principios eminentemente españoles había caído al empuje de la Enciclopedia y de las ideas masónicas. Necesitábamos, por lo tanto, volver por los fueros de nuestra doctrina católica y por el camino de nuestras gloriosas tradiciones, oponiendo a la democracia formalista y gárrula aquella otra que dimana del Evangelio y de nuestras tradiciones prácticas.*» [Valladolid, 20 de maig de 1945.] Però, com advertíem anteriorment, també ofereixen l'alternativa al marxisme: «*En varias ocasiones he repetido que habíamos entrado en una nueva era de lo social, que o se realiza bajo el signo de nuestro Evangelio o serán la hoz y el martillo los que la presidan.*» [Valladolid, 20 de maig de 1945.]

Com és ben conegut, el cop d'Estat i la guerra civil es convertiren, amb el reconeixement exprés de la jerarquia eclesiàstica, en una «*Cruzada*» en defensa de la Religió catòlica i —encara no se sol reconèixer— de la seva Església, una de les grans beneficiàries d'aquest episodi bèl·lic de la lluita de classes: «*[La guerra tuvo por objetivo] la defensa de la civilización, de mantener una cultura cristiana, de mantener una fe católica y de mantenerla al estilo de Don Quijote.*» [Burgos, 1 d'octubre de 1937.] «*Nuestra guerra no es una guerra civil, una guerra de pronunciamiento, sino una Cruzada de los hombres que creen en Dios, que creen en el alma humana [...] que luchan contra los hombres sin fe, sin moral, sin nobleza, de aquellos que quieren la semana de 40 horas con salario de 80, salarios en detrimento de los obreros antiguos y elegidos.*» [Declaracions a *L'Echo de Paris*, 16 de novembre de 1937.]

Per últim, a l'estil del més clàssic pensament reaccionari, aquest catolicisme de l'Estat, que és un dels seus pilars bàsics i el seu principal instrument de legitimació, comporta un clar *providencialisme*, que es manifesta en una visió absolutament providencialista de la història, especialment de la història espanyola recent i una manifesta legitimació providencialista de la funció i els poders del Caudillo. En aquest sentit s'afirma que «*la Cruzada*» fou el compliment d'una missió sobrenatural: «*Un Ejército [...] deseoso de cumplir su misión casi sobrenatural.*» [18 de juliol de 1937.] Per això l'ajuda divina és constant: «*Contamos con la ayuda de Dios [para realizar la "revolución española"], pero mucho hemos de poner todos de nuestra parte, imbuidos de un religioso sentido del deber.*» [Primer aniversari de la Unificació. Saragossa.] «*Y es que España es la nación predilecta de Dios, sus grandes servicios a la Iglesia, por ningún pueblo igualados, no podían quedar sin recompensa; por ello, en medio de*

sus grandes crisis, no le faltó jamás su poderosa ayuda. He aquí la base y el por qué de los hechos milagrosos de nuestros antiguos capitanes, difícilmente comprensibles por la inteligencia humana, que son muestra clara de la protección divina.» [El Escorial, 3 d'octubre de 1942.]

La visió providencialista, teocràtica —i per tant, idealista— de la història³⁷ que es reflecteix clarament en la segona part de la citació anterior, pot completar-se amb la següent extreta del discurs pronunciat per Franco en retornar la relíquia del «Santo Rostro»: *«Este acto tiene una fuerza simbólica: la del rescate de una fe comprendida en el rescate de una Patria. No se ha analizado en España el motivo de estas pérdidas, la razón de la peregrinación de sus reliquias, el por qué de estos despojos. Todos los episodios de la vida de los pueblos, y más los que tocan a la fe, tienen su proceso y su razón: por eso no es un capricho el sufrimiento de una nación en un punto de su historia; es el castigo espiritual, castigo que Dios impone a una vida torcida, a una historia no limpia [...] nosotros hemos visto como se desvía la historia de España, y cuando parece hundirse, siempre resurge por la acción de Dios, que la levanta en sus postraciones.»* [Jaén, 18 de març de 1940.] *«Dios en su infinita sabiduría, permitió el gran ensayo comunista, con sus 25 años de esclavitud, de hambre y mártires.»* [Valladolid, 20 de maig de 1945.] Quin paral·lisme més perfecte amb el providencialisme teocràtic dels contrarevolucionaris francesos —de Maistre, Burke...— quan consideren la revolució de 1789 com un càstig enviat per Déu per sancionar els pecats dels homes! Naturalment aquest providencialisme també es refereix a la seva missió: *«En este instante, en que Dios ha confiado la vida de nuestra Patria a nuestras manos y para regirla [...] la obra unificadora que nos exige nuestro pueblo y la misión por Dios a nosotros confiada.»* [Salamanca, discurs amb motiu de la unificació.]

De totes passades, cal reconèixer que la jerarquia de l'Església mai no va deixar de fomentar-li aquesta pretensió. Recordem, per exemple, que Gomà considerava Franco com el *«digno instrumento de sus planes providenciales* [es refereix als de Déu] *sobre la Patria querida».*

Epíleg

Al meu parer, tot treball, per més extens i profund que es pretengui, resta sempre incomplet o, dit en altres paraules, deixa sempre al seu marge elements i enfocaments complementaris que haurien pogut abordar-se. L'article que el pacient lector acaba de llegir, no cal ni dir-ho, no constitueix pas una excepció a aquesta regla. Com s'haurà pogut comprovar,

37. Vegeu Marsal, *op. cit.*, p. 160.

aquest treball té unes evidents insuficiències i limitacions. Algunes d'elles han sorgit involuntàriament al llarg de l'elaboració del treball, d'altres ja havien estat prèviament i voluntàriament acceptades abans d'iniciar-lo. Naturalment, hauria estat interessant analitzar més curosament les respectives aportacions de les diverses fonts ideològiques en les quals beu el franquisme; com també hauria estat interessant —potser més que no pas l'enfocament utilitzat— de veure les conseqüències pràctiques d'aquestes premisses ideològiques, per exemple, el seu reflex en la legislació i, fins i tot, la seva aplicació pràctica... Però la finalitat d'aquest article era més modesta. Per això crec que l'enfocament emprat —tant d'anàlisi com d'exposició— ha estat el més útil de cara a assolir la fita que m'havia proposat en un inici que no era altra que explicar al més senzillament possible —al més pedagògicament possible— els trets més característics de la ideologia franquista en la seva etapa fundacional.

De totes passades, la forma un xic «impressionista» en la qual hem exposat el pensament del general Franco exigeix una breu recapitulació sintètica a fi i efecte de fer definitivament palès el fil conductor que hem anat seguint per descobrir els punts cabdals del pensament polític franquista.

Recapitem, doncs: dèiem que el punt de partida del pensament polític de Franco pot atribuir-se amb tota justesa al concepte organicista de Pàtria, de dilatada tradició històrica en el pensament reaccionari espanyol. D'aquest concepte es dedueix el d'unitat, principi bàsic que es manifesta en tres clares vessants: en primer lloc el concepte d'unitat es concreta en la proclamació d'una unitat nacional de la qual s'infereix la necessitat d'un Estat unitari i centralista.

En segon lloc la unitat significa unitat política o uniformisme polític, principi que implica necessàriament el rebuig de la democràcia liberal que va unida a una pretensió d'apoliticisme, d'un cert tecnicisme i, en definitiva, d'allò que qualificaven com a «funcionalisme orgànic predeterminat» que converteix la política en un afer de minories (d'ací l'elitisme) i a la participació de la resta dels súbdits —més o menys fictícis segons el grup social al qual pertanyen— en base a la democràcia orgànica. El manteniment d'aquest funcionalisme orgànic implicava forçosament l'existència d'un Règim autoritari basat en els principis de disciplina i jerarquia al més pur estil militar. És més, fins al 1942 no solament es defensa la idea d'un règim essencialment repressor, preocupat primordialment pel manteniment de l'ordre públic —entès en un sentit tant ampli que portava a la repressió de la més mínima dissidència—, sinó que en nombroses ocasions s'advoca a favor de la construcció d'un Estat totalitari. De totes maneres, en aquest punt el pensament de Franco és especialment confús.

Per últim, la unitat orgànica de la Pàtria implica, per al franquisme, una unitat econòmico-social o, millor, una harmonia social, tercera via superadora ensem del capitalisme i del socialisme. Naturalment, el manteniment d'aquesta harmonia requereix un intervencionisme de l'Estat en la vida econòmica i social. El sindicalisme vertical en serà un bon mitjà. De tota manera la pretensió «tercerista» no és gens clara en el pensament de Franco en la mesura que, si bé s'oposa oberrament al socialisme, quant al capitalisme declara sagrat respecte pels seus principis fonamentals. La «revolució nacionalsindicalista» proclamada pel franquisme a la fi desembocarà en una paternalista política de «justícia social» basada en *«el Evangelio y la doctrina de la Iglesia»* a canvi de la qual els obrers havien òbviament de renunciar a tota reivindicació i a tots els seus instruments per portar-la a terme: en definitiva havien d'acceptar —de bon o de mal grat— la disciplina i el control de l'Estat; pel que fa a les classes dominants, la «revolució nacionalsindicalista» suposa, en suma, l'acceptació obligada d'un cert intervencionisme estatal que, malgrat crear greus distorsions respecte al model de capitalisme tradicional i greus problemes a l'economia, va afavorir els seus interessos potenciant, per exemple, un procés d'industrialització basat en una sobreexplotació de les classes populars.

Tota aquesta construcció ideològica troba la seva culminació i legitimació en la declaració solemne de l'Estat franquista com a Estat catòlic i en la visió providencialista del Règim i del seu Caudillo.